खण्डः 'क' (अपठित–अवबोधनम्) (10)

प्र०1. अधोलिखितान् गद्यांशान् पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत लिखत। (10)

एकदा राजकुमारः सिद्धार्थः विहारर्थम् उपवनं गतः। सहसा क्रन्दनध्यनिं श्रुत्वा सः इतस्ततः अपश्यत्। बाणेन विद्धः एकः हंसः भूमौ पतितः आसीत्। एतत् दृष्ट्वा सिद्धार्थस्य चित्तं करुणया व्याकुलं जातम्। सः धावित्वा हंसस्य शरीरात् बाणं निष्कास्य तम् अङ्के अधारयत्। अत्रान्तरे देवदत्तः धावन् तत्र प्राप्तः सिद्धार्थस्य हस्ते हंसं दृष्ट्वा सः उच्चैः अवदत्– "सिद्धार्थ! एषः मम हंसः। मया बाणेन निपातितः। अतः मह्यं देहि।" सिद्धार्थः दृढ़तया अवदत्– "अहम् न दास्यामि, अहं अस्य रक्षकः अस्मि।" तदा तौ विवादं कुर्वन्तौ राजसभां गतौ। राजा सर्वं वृत्तान्तम् आकर्ण्य आदिशत्– 'यस्य पार्श्वे हंसः आगमिष्यति तस्यैव भविष्यति।' हंसः सिद्धार्थस्य समीपं गतवान्। सत्यमिदम्– 'भक्षकात् रक्षकः श्रेयान्'।

(I) एकपदेन उत्तरत– (2)

(i) कः भूमौ पतितः आसीत्?

(क) हंसः (ख) उलूकः (ग) मृगः (घ) सिंहः

(ii) सिद्धार्थस्य चित्तं केन व्याकुलं जातम्?

(क) धनेन (ख) निर्धनतया (ग) कृपया (घ) करुणया

(II) पूर्णवाक्येन उत्तर– (2)

(i) सिद्धार्थः किं कृत्वा हंसम् अङ्के अधारयत्?

(ii) सिद्धार्थस्य हस्ते हंसं दृष्ट्वा देवदत्तः किम् अवदत्?

(III) निर्देशानुसारम् उत्तरत– (4)

(i) इस गद्यांश से 'आकर्ण्य' पद का समानार्थक पद चुनकर लिखिए।

(क) श्रुत्वा (ख) गत्वा (ग) कृत्वा (घ) खादित्वा

(ii) 'इतस्ततः' पद का क्या अर्थ है?

(क) इधर–उधर (ख) कभी–कभी (ग) कृत्वा (घ) जैसे–तैसे

(iii) 'राजकुमारः सिद्धार्थः' इन दोनों पदों में से विशेषण पद कौन–सा है?

(क) सिद्धार्थः (ख) एकः (ग) हंसः (घ) राजकुमारः

(iv) 'अवदत्' क्रियापद में कौन–सी धातु है?

(क) वच् धातु (ख) वद् धातु (ग) व्रज् धातु (घ) गम् धातु

(v) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। (2)

खण्डः 'ख' (रचनात्मक कार्यम्) (15)

प्र०2. स्वविद्यालयस्य प्रधानाचार्यं प्रति आवश्यक–कार्यार्थं लिखितं प्रार्थनापत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तैः शब्दैः सह पूरयत। (5)

मञ्जूषाः– मासस्य, अवकाशं, भवतां, विवाहः, महोदयः

सेवायाम्,

मान्यवर प्रधानाचार्य (i) ————————।

केन्द्रीय विद्यालयः?

दिल्लीनगरम्।

श्रीमन्,

सविनयं निवेदनं अस्ति यत् अस्य (ii) ---------- अष्टादशतारिकायां मम भ्रातुः (iii) ---------- निश्चितः अस्ति। अतः अहम् तस्यां तारिकायाम् अवकाशं इच्छामि। एतदर्थं महयम् दिनद्वयस्य (iv) ---------- दत्वा अनुगृह्यताम् इति प्रार्थना। (v) ---------- महती कृपा भविष्यति।

सधन्यवादम्

दिनांक– 22.9.17

भवताम् शिष्यः
सुशीलः

प्र०3. **अधोलिखितान् संवादान् मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः पूरयन्तु।** **(5)**

मञ्जूषाः– कस्मात्, कक्षायाम्, केन्द्रीयविद्यालयात्, स्थानान्तरणवशात्, तव

राधा– स्वागतं ते अस्यां (i) ------------।

शुभ्रा– धन्यवादः।

राधा – प्रिय सखि! (ii) ------------ नाम ?

शुभ्रा– मम नाम शुभ्रा अस्ति।

राधा – शुभ्रे! (iii) ------------ विद्यालयात् आगता असि?

शुभ्रा – अहं मुम्बईनगरस्य (iv) ------------ आगता अस्मि।

राधा – अहमपि पञ्चकक्षापर्यन्तं तत्रैव अपठतम्। पितुः (v) ------------ अत्र आगता।

प्र०4. **निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर पाँच पंक्तियाँ संस्कृत में लिखिए–** **(5)**

(i) सत्संगतिः (ii) दीपावलीः (ii) अस्माकं विद्यालयः

खण्डः 'ग' (अनुप्रयुक्त व्याकरणम्) (25)

प्र०5. **संख्यावाची शब्दाः लिखत्।** **(3)**

20, 45, 50

प्र०6. **निम्नलिखित शब्दानाम् सन्धि कुरुत।** **(3)**

(i) धर्म + इन्द्रः = ----------

(ii) रमा + ईशः = ----------

(iii) पुस्तक + आलयः = ----------

प्र०7. **निम्नलिखित प्रकृति–प्रत्ययों को जोड़कर लिखिए–** **(3)**

(i) पठ् + क्त्वा = ----------

(ii) हस् + क्त्वा = ----------

(iii) श्रु + क्त्वा = ----------

प्र०8. **निम्नलिखित उपसर्गों की सहायता से शब्द बनाइए–** **(4)**

(i) प्र + हारः = ----------

(ii) वि + हारः = ----------

(iii) आ + हारः = ----------

(iv) वि + योगः = ----------

प्र०9. उचित शब्दरूपैः रिक्तस्थानानि पूरयत– (4)

बालकम्	----------------------	बालकान्
नदीम्	नद्यौ	----------------------
मतिः	----------------------	मतयः
त्वम्	युवाम्	----------------------

प्र०10. उचित धातुरूपैः रिक्तस्थानानि पूरयत– (4)

पठति	----------------------	पठन्ति
अगच्छत्	----------------------	अगच्छन्
वसतु	वसताम्	----------------------
पचेत	पचेताम्	----------------------

प्र०11. उपसर्ग किसे कहते हैं? उदाहरण सहित लिखिए। (4)

खण्ड: 'घ' (पठित अवबोधनम्) (30)

प्र०12. हिन्दी भाषायाम् अनुवादम् क्रियताम्। (4)

कृष्णमूर्तिः श्रीकण्ठश्च मित्रे आस्ताम्। श्रीकण्ठस्य पिता समृद्धः आसीत्। अतः वस्य भवने सर्वविधानि सुख–साधनानि आसन्। तस्मिन् विशाले भवने चत्वारिंशत् स्तम्भाः आसन्।

प्र०13. हिन्दी भाषायाम् अनुवादम् क्रियताम्। (4)

पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितम्।
मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते।।

प्र०14. निम्नलिखित शब्दानाम् अर्थं लिखत। (कोई चार) (4)

कूर्मः, गवाक्षाः, कोलाहलम्, कर्मकरः, स्वमातुः, अनृतम्

प्र०15. एकपदेन उत्तरत दीयताम्। (4)

(i) कः श्मशाने वसति ?

(ii) कूर्मस्य किं नाम आसीत् ?

(iii) पृथिवी किं नाम आसीत् ?

(iv) कः न प्रतीक्षते ?

प्र०16. पूर्णवाक्येन उत्तरत दीयताम्। (4)

(i) कस्य भवने सर्वविधानि सुखसाधनानि आसन् ?

(ii) कच्छपः कुत्र गन्तुम् इच्छति ?

(iii) कः पापभाग् भवति?

(iv) कृष्णमूर्तेः कति कर्मकराः सन्ति?

प्र०17. रेखांकित पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत। (4)

(i) <u>रमायाः</u> पिता समाजस्य प्रतारणाम् असहत।

(ii) <u>पत्युः</u> मरणान्तरं रमाबाई महाराष्ट्रं प्रत्यागच्छत्।

(iii) रमाबाई <u>मुम्बईनगरे</u> 'शारदा–सदनम्' अस्थापयत्।

(iv) <u>स्त्रियः</u> शिक्षा लभन्ते स्म।

प्र०18. विलोमपदानि योजयत– (2)

'क'	'ख'
अधः	बहिः
अन्तः	उपरि
दुर्बुद्धे!	नीचैः
उच्चैः	सुबुद्धे!

प्र०19. **मञ्जूषातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत–** (2)

(द्वौ, षड्, द्वादश, अष्टाविंशतिः)

(i) ---------- ऋतवः भवन्ति।

(ii) मासाः ---------- भवन्ति।

(iii) फरवरी–मासे सामान्यतः ---------- दिनानि भवन्ति।

(iv) मम शरीरे ---------- हस्तौ स्तः।

प्र०20. **मञ्जूषातः पदानि चित्वा समानार्थकानि पदानि लिखत।** (2)

(माता, प्रस्तरे, जन्तवः, नयनानि)

(i) शिलायां --------------------

(ii) पशवः --------------------

(iii) अम्बा --------------------

(iv) नेत्राणि --------------------